

Mgr Alicja Papierz, mgr Krzysztof Grabowski
Seksja Kryminologii TBSP UJ

Realizacja systemu programowanego oddziaływania w Areszcie Śledczym w Krakowie Podgórzu

Studenci i zarazem członkowie Sekcji Kryminologii TBSP¹ przeprowadzili w listopadzie 2006 r. badanie wśród osadzonych w Areszcie Śledczym w Krakowie Podgórzu na temat realizacji systemu programowanego oddziaływania. W niniejszym referacie zaprezentowano wyniki tego badania. W trakcie krótkiej, gdyż zaledwie dwudziestominutowej prezentacji podczas konferencji w Zakopanem (7–8 grudzień 2006 r.), zaprezentowane zostały jedynie niektóre wyniki wyżej wymienionego badania, dlatego też opracowanie to zostało poszerzone o pominiętą część wykładu.

Podstawowe informacje

Badanie przeprowadzone zostało w formie wywiadu z 62 osadzonymi w Areszcie Śledczym w Krakowie Podgórzu, przy wykorzystaniu kwestionariusza pytań oraz analizy akt osadzonych, jako narzędzia badawczego. Podczas około dwudziestominutowej rozmowy dwóch osób prowadzących badanie z jednym osadzonym, w pomieszczeniu, w którym przeprowadzany był wywiad, nie byli obecni inni osadzeni, wychowawca, psycholog, ani żadna inna osoba należąca do personelu więziennego. Osadzony miał prawo do odmowy udzielenia odpowiedzi na konkretne pytanie, z czego niektórzy skazani skorzystali, dlatego w kilku wykresach można zauważyć kolumnę z wartością określającą brak danych.

Kwestionariusz wywiadu składał się z 27 pytań. Dwadzieścia pytań zadawanych było bezpośrednio osadzonemu, natomiast dane dotyczące:

¹ Towarzystwo Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego — najstarsze studenckie koło naukowe w Polsce, istniejące od 1851 r. Siedziba: Kraków, ul. Bracka 12, pok. 302.

wieku osadzonego, czynu, za który został skazany, daty rozpoczęcia odbywania kary, daty rozpoczęcia odbywania kary w systemie programowanego oddziaływania, daty końca odbywania kary oraz informacji o posiadanych przez osadzonego zadaniach i obowiązkach programowych, uzupełnione zostały z akt osadzonego. Powodem tego był fakt, iż nie wszyscy osadzeni posiadali pełną świadomość co do wyżej wskazanych danych.

Tytułem wstępu należy zaznaczyć, iż zgodnie z art. 81 k.k.w.² karę pozbawienia wolności wykonuje się w systemie programowanego oddziaływania, terapeutycznym oraz zwykłym. Skazanego odbywającego karę w systemie programowanego oddziaływania osadza się w zakładzie karnym typu półotwartego, chyba że szczególne okoliczności uzasadniają osadzenie go w zakładzie karnym typu zamkniętego. W systemie programowanego oddziaływania odbywają karę skazani młodociani, a także skazani dorośli, którzy po przedstawieniu im projektu programu oddziaływania wyrażają zgodę na współudział w jego opracowaniu i wykonaniu. W programach oddziaływania ustala się zwłaszcza: rodzaje zatrudnienia i nauczania skazanych, ich kontakty przede wszystkim z rodziną i innymi osobami bliskimi, wykorzystanie czasu wolnego, możliwości wywiązywania się z ciężących na nich obowiązków oraz inne przedsięwzięcia niezbędne dla przygotowania skazanych do powrotu do społeczeństwa.

Oddziaływania penitencjarne prowadzone wobec skazanych w systemie programowanego oddziaływania są zawarte w opracowanych dla nich indywidualnych programach oddziaływania, w których określa się zakres tych oddziaływań. Wykonywanie programów podlega okresowym ocenom, natomiast same programy mogą ulegać w trakcie ich wykonywania zmianom. Skazanego dorosłego przenosi się do odbywania kary w systemie zwykłym, jeżeli nie przestrzega on wymagań ustalonych w programie oddziaływania.

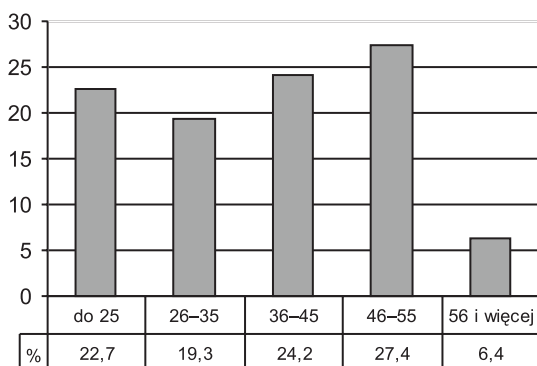
Przechodząc do meritum niniejszego opracowania, tj. ukazania wyników statystycznych przeprowadzonego badania, należy stanowczo zaakcentować, iż niżej zamieszczone informacje nie dają podstaw do konstruowania ogólnych twierdzeń, dotyczących realizacji przedmiotowego systemu. Badanie bowiem zostało przeprowadzone w jednej jednostce penitencjarnej i analiza badawcza oparta o otrzymane dane może stanowić jedynie pewien sygnał do głębszego zainteresowania się problematyką wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania.

² Ustawa z dn. 6 VI 1997 r. — Kodeks karny wykonawczy; Dz.U. Nr 90, poz. 557. Ostatnia zmiana z dn. 24 VII 2006 r. (Dz.U. Nr 104, poz. 708).

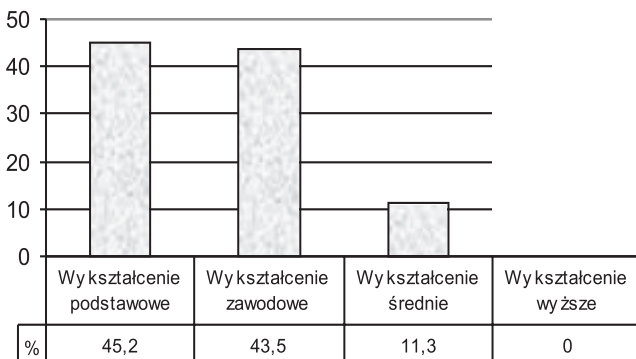
Wiek oraz wykształcenie osadzonych

Badanie przeprowadzone zostało wyłącznie wśród osadzonych mężczyzn. Największą grupę ankietowanych stanowiły osoby pomiędzy 46. a 55. rokiem życia — 27,4% osób. Następna grupa, tj. 24,2%, to osoby między 36. a 45. rokiem życia. Osoby do 25. roku życia stanowiły 23% badanych, natomiast osoby pomiędzy 26. a 35. rokiem — 19%. Osadzeni powyżej 55. roku życia stanowili grupę 6% badanych.

Obraz dotyczący poziomu wykształcenia osadzonych przedstawia się następująco: 45% badanych to osoby z wykształceniem podstawowym, natomiast 43% posiada wykształcenie zawodowe. Jedynie 11% posiadało wykształcenie średnie. W badaniu nie uczestniczyła żadna osoba posiadająca wykształcenie wyższe. Powyższe wyniki zaprezentowano na wykresach 1 i 2.



Wykres 1: Wiek osadzonych.

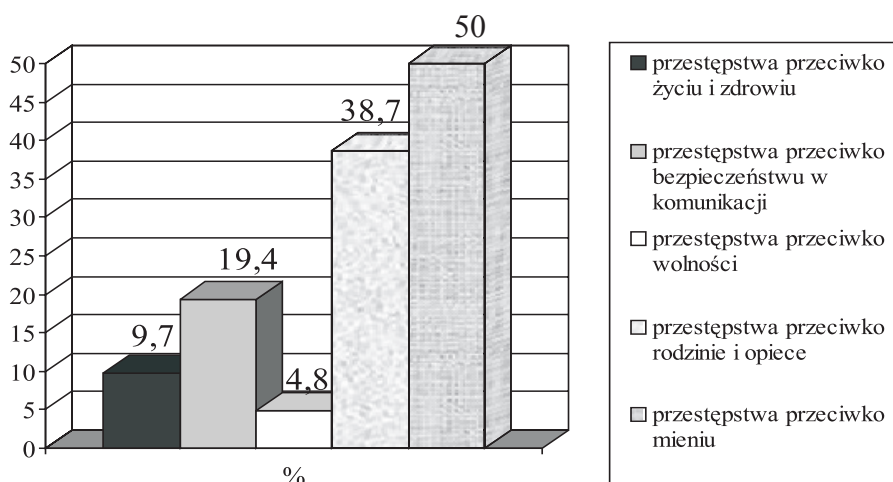


Wykres 2: Wykształcenie osadzonych.

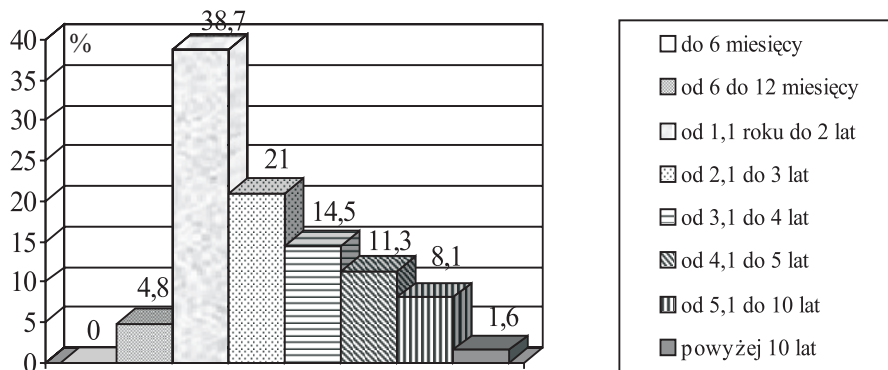
Rodzaj popełnionego przestępstwa i wymiar otrzymanej kary

Na podstawie akt osadzonych, uzyskano informację dotyczącą rozkładu procentowego rodzaju popełnionego przestępstwa przez osadzonych odbywających karę pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania. W oparciu o uzyskane wyniki stwierdzono, iż co drugi badany odbywał karę pozbawienia wolności za przestępstwa przeciwko mieniu. Najczęściej były to: rozboje, kradzieże, kradzieże z włamaniem oraz oszustwa. 39% osób badanych odbywało karę pozbawienia wolności za przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece, przy czym najczęściej występującym artykułem był art. 207 k.k. oraz art. 209 k.k. Kolejną grupę, tj. 19% osadzonych stanowiły osoby odbywające karę pozbawienia wolności za przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji. Najczęściej były to: wypadki, wypadki w stanie nietrzeźwości oraz prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości. Prawie 10% osadzonych pozbawiona została wolności za popełnienie przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu. W tej grupie najczęściej występowały przestępstwa spowodowania ciężkich i lekkich uszczerbków na zdrowiu, bójki i pobicia, ale również zdarzyły się zabójstwa. Pięcioprocentowa grupa osób badanych odbywała karę pozbawienia wolności za popełnienie przestępstwa przeciwko wolności — w tym przypadku orzeczona kara związana była przede wszystkim z popełnieniem przestępstwa z art. 190 k.k. — groźba karalna.

Wykres zamieszczony poniżej przedstawia rozkład procentowy poszczególnych rodzajów przestępstw wśród osadzonych uczestniczących w badaniu



Wykres 3: Przestępstwa, za które osadzeni odbywają karę pozbawienia wolności.



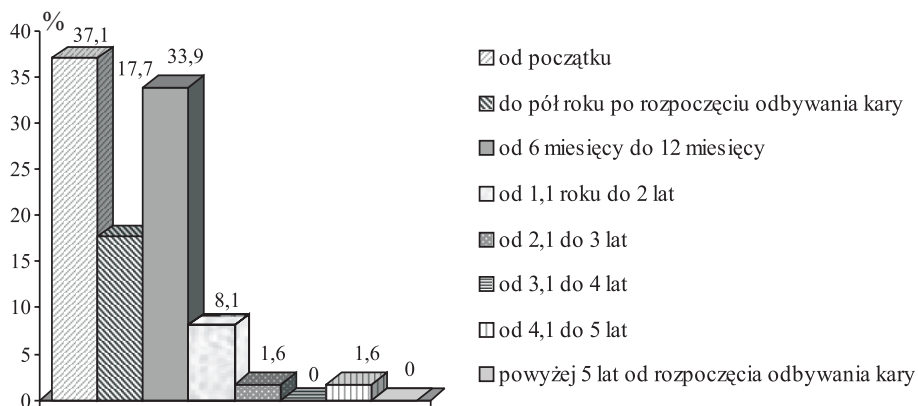
Wykres 4: Wymiar kary.

i odbywających karę pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania.

Analizując wysokość kary, otrzymanej w wyroku przez osadzonego, należy zauważyć, iż zdecydowana większość badanych odbywała karę w systemie programowanego oddziaływania mieszczącą się w granicach od 1 roku do 3 lat pozbawienia wolności. Wyjątkowo, wśród osadzonych uczestniczących w badaniu, spotykane były osoby z wyrokami określonymi w miesiącach, czyli do 12 miesięcy, oraz osoby z karą pozbawienia wolności wynoszącą powyżej 10 lat. Należy zaznaczyć, iż w niniejszym badaniu nie odnotowano żadnej osoby z karą pozbawienia wolności niższą niż 6 miesięcy.

Okres rozpoczęcia odbywania kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania

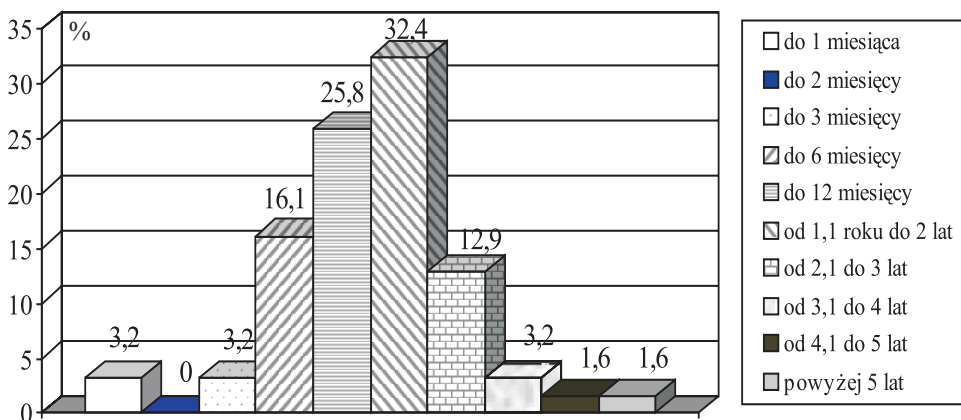
Niżej zamieszczony wykres uwydatnia relację zachodzącą między okresem związanym z tzw. wejściem osadzonego do aresztu a rozpoczęciem odbywania kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania. Należy zauważyć, iż znaczna grupa osób badanych odbywała karę „w programie” od samego początku pobytu w jednostce penitencjarnej — w sumie 37% osób osadzonych. 34% osób zaczynała odbywanie kary w systemie programowym po 6 miesiącach pobytu w jednostce penitencjarnej, licząc od rozpoczęcia odbywania kary w ogóle. Stwierdzono, iż najprawdopodobniej taki stan rzeczy związany był z wcześniejszym odbywaniem kary pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym — odwykowym. Podsumowując, dla większości badanych osadzonych system programowa-



Wykres 5: Okres rozpoczęcia odbywania kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania.

nego oddziaływania był pierwszym systemem, w jakim odbywali oni karę orzeczoną w wyroku.

Porównując powyższe wyniki badań z relacją zachodzącą w stosunku do zamieszczonego niżej wykresu, a przedstawiającego rozkład procentowy czasu, jaki pozostał osadzonemu do końca odbycia aktualnej kary, należy zauważyć, iż dla prawie 1/3 badanych osadzonych okres pozostawania jeszcze w jednostce penitencjarnej wynosi od jednego roku do dwóch lat, natomiast dla 1/4 badanych osadzonych okres ten wynosi od sześciu do dwunastu miesięcy.

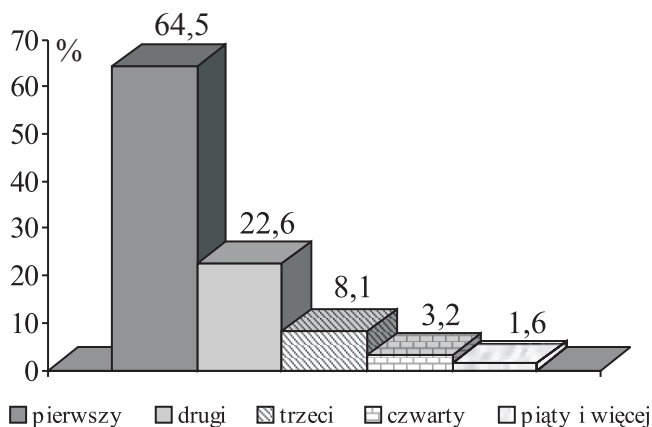


Wykres 6: Czas, jaki pozostał osadzonemu do końca odbycia aktualnej kary pozbawienia wolności.

W związku z tym, iż 43% badanych osadzonych otrzymało w wyroku za popełnione przestępstwo karę wynoszącą do 2 lat pozbawienia wolności, policzono, iż 44% z nich odbywa karę pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania od samego początku, a jednocześnie 61% z tej grupy osadzonych (osób odbywających karę w systemie programowym od początku) ma jeszcze do odbycia do 6 miesięcy kary. W związku z powyższym, można wysnuć wniosek, iż dla tych osadzonych wykonywanie zadań z programu trwa nie krócej niż półtora roku. Zauważono również, iż skazani na karę pozbawienia wolności wynoszącą powyżej 2 lat rzadziej znajdują się w systemie programowego oddziaływania od samego początku, gdyż grupa ta stanowi tylko 31% osadzonych.

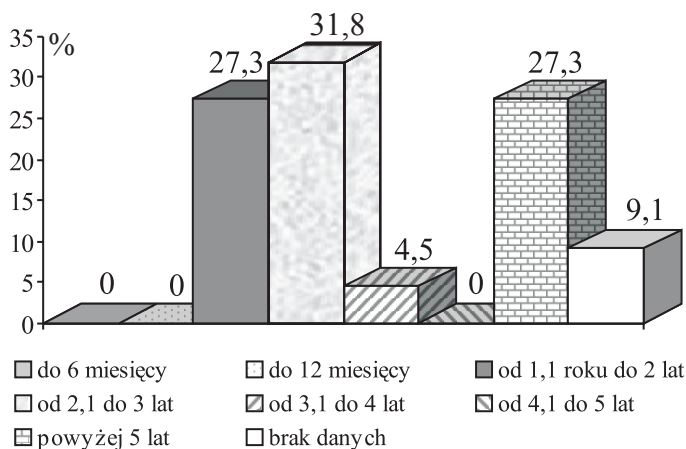
Pobyt osadzonego w jednostce penitencjarnej i tzw. „staż więzienny”

Zamieszczony niżej wykres prezentuje wyniki rozkładu procentowego liczby pobytów w jednostkach penitencjarnych wśród badanych osadzonych. Dla prawie 65%, a zatem 2/3 wszystkich ankietowanych, pobyt w Areszcie Śledczym w Krakowie Podgórzu jest pierwszym ich kontaktem z jednostką penitencjarną. Prawie 23% badanych przebywa w areszcie po raz drugi, natomiast dla pozostałych ankietowanych obecny pobyt w areszcie śledczym jest trzecim i więcej pobytom w jednostce penitencjarnej (wykres 7).



Wykres 7: Pobyt osadzonego z zakładzie karnym/areszcie śledczym.

Pytanie o tzw. staż więzienny kierowane było wyłącznie do osób, które znalazły się w jednostce penitencjarnej, tj. areszcie śledczym lub zakładzie karnym, po raz kolejny, tj. drugi i więcej. W związku z tym, wyniki przed-



Wykres 8: Staż więzienny.

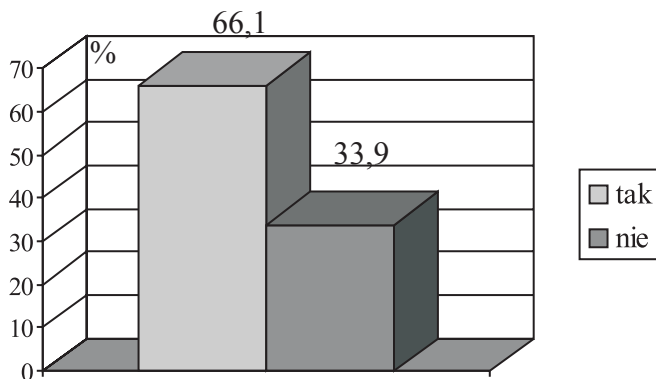
stawiają się następująco: 32% badanych odbyło już w swoim życiu od 2 do 3 lat kary pozbawienia wolności, natomiast 27% ankietowanych odbyło karę od 1 roku do 2 lat, a także tyle samo — okres wynoszący powyżej 5 lat pozbawienia wolności. 4% badanych odbyło karę od 3 do 4 lat pozbawienia wolności.

Wiedza osadzonych na temat systemu programowanego oddziaływania

Badanym osadzonym zadano pytanie o posiadaną przez nich wiedzę na temat systemu programowanego oddziaływania, w którym odbywali karę pozbawienia wolności. Na pytanie: „czy wie Pan, na czym polega system programowanego oddziaływania”, 66% osadzonych udzieliło odpowiedzi pozytywnej, natomiast 34% — negatywnej.

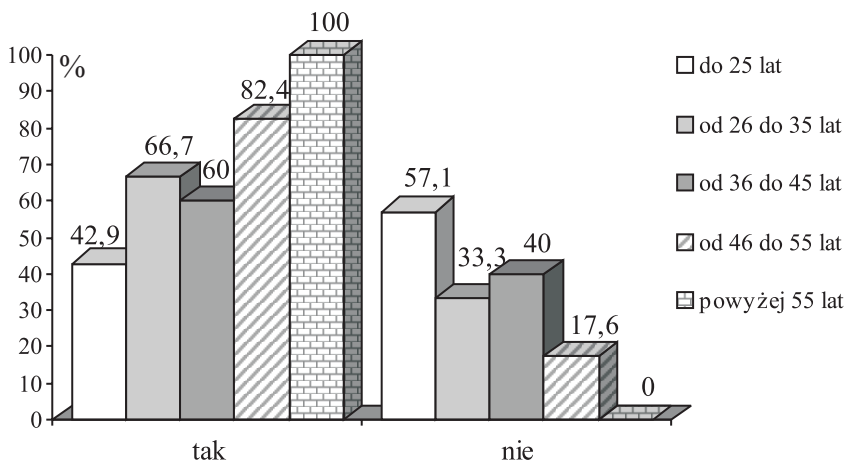
Powyższe wyniki zostały porównane z różnymi zmiennymi niezależnymi, tj. wiekiem, ilością pobytów osadzonego w jednostce penitencjarnej oraz rodzajem popełnionego przestępstwa. Taki zabieg miał na celu wyeksponowanie subiektywnego (zatem deklarowanego przez osadzonych) obrazu wiedzy badanych osadzonych na temat systemu programowanego oddziaływania, w którym odbywają oni aktualnie karę pozbawienia wolności. Otrzymane wyniki uwzględniono w zamieszczonych niżej wykresach³.

³ Na trzech zamieszczonych wykresach tak samo oznaczone zostały te same kategorie wieku, ta sama liczba pobytów w jednostkach penitencjarnych, jak również ten sam rodzaj popełnionego przestępstwa.

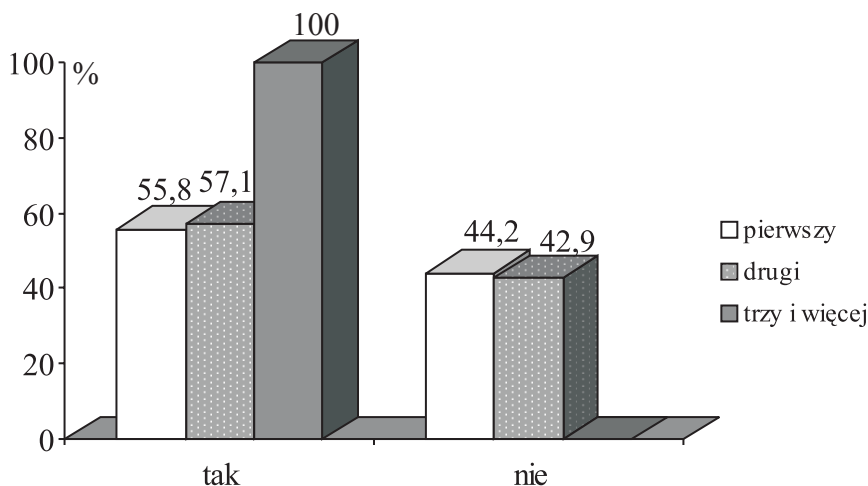


Wykres 9: Ogólna wiedza osadzonych na temat systemu.

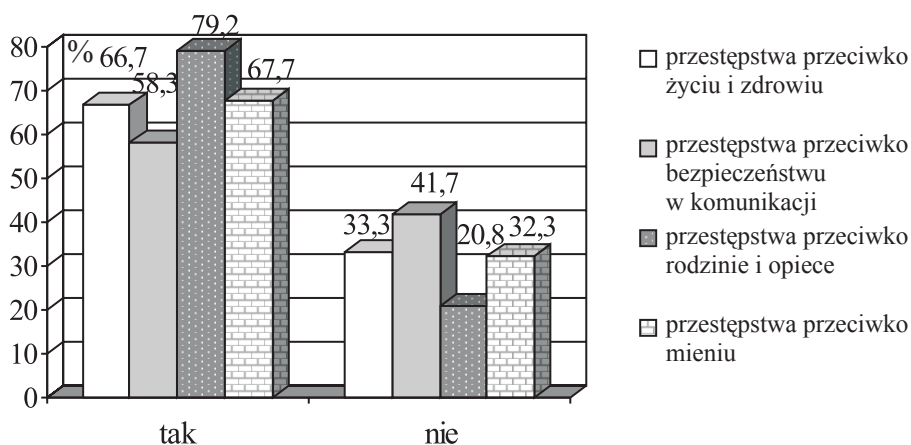
Na potrzeby przeprowadzonego badania ankietowani zostali podzieleni na pięć grup wiekowych, tj. 1) do 25. roku życia, 2) od 26. do 35. roku życia, 3) od 36. do 45. roku życia, 4) od 46. do 55. roku życia, 5) oraz powyżej 55. roku życia. Największa wiedza na temat systemu programowanego oddziaływania deklarowana była przez osadzonych ankietowanych mających powyżej 55 lat. Równie wysoką wiedzę deklarowały osoby z przedziału wiekowego między 46. a 55. rokiem życia (wykres 10). Należy zauważyć, iż znacznie więcej osadzonych, znajdujących się w przedziałach od drugiego do piątego, deklarowało posiadanie wiedzy na temat niniejszego systemu,



Wykres 10: Ogólna wiedza osadzonych o systemie programowanego oddziaływania a wiek.



Wykres 10a: Ogólna wiedza osadzonych o systemie programowanego oddziaływania a ilość pobytów w jednostkach penitencjarnych.



Wykres 10b: Ogólna wiedza osadzonych o systemie programowanego oddziaływania a rodzaj popełnionego przestępstwa.

niż brak posiadania jakichkolwiek informacji na ten temat. Jedynie osadzeni znajdujący się w pierwszej grupie wiekowej, tj. do 25. roku życia udzielili negatywnej odpowiedzi na zadane pytanie, bowiem 57% z nich stwierdziło, iż nie posiada żadnej wiedzy na temat systemu programowanego oddziaływania, w którym odbywa karę pozbawienia wolności.

Porównując ogólną wiedzę badanych osadzonych na temat systemu programowanego oddziaływania z liczbą pobytów w jednostkach peniten-

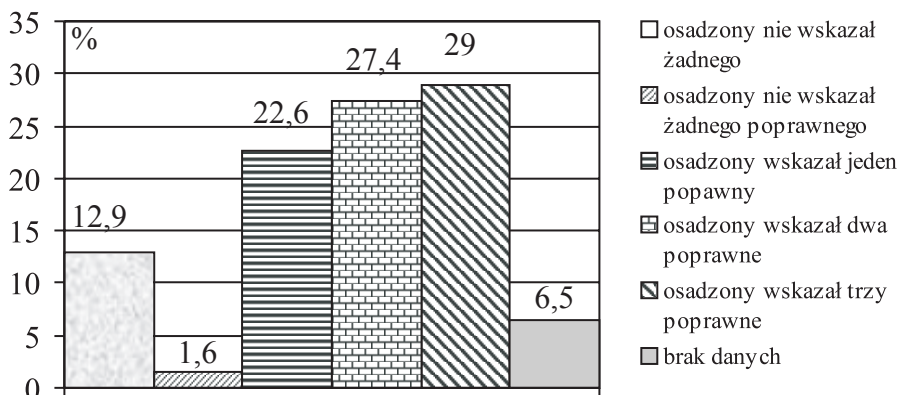
cjarnych należy zauważyć, że im więcej pobytów w tych jednostkach, tym większa deklarowana wiedza na temat systemu. Potwierdziły to uzyskane w badaniu wyniki, bowiem największą wiedzę wykazywały osoby, których pobyt w Areszcie Śledczym w Krakowie Podgórzu był trzecim lub więcej pobytem w jednostce penitencjarnej. Wśród wszystkich ankietowanych osadzonych po raz pierwszy, jedynie nieco więcej niż połowa badanych twierdziła, iż posiada ogólną wiedzę na temat systemu programowanego oddziaływania.

Jeszcze inaczej prezentują się wyniki porównujące wiedzę badanych osadzonych na temat systemu programowanego oddziaływania z rodzajem popełnionego przez nich przestępstwa. Jak można zauważyć (wykres 10b), największą wiedzę na temat systemu deklarowali osadzeni za popełnienie przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece, bowiem 80% z nich udzieliła pozytywnej odpowiedzi na zadane pytanie dotyczące przedmiotowego zagadnienia. Prawie 68% osób odbywających karę pozbawienia wolności za popełnienie przestępstwa przeciwko mieniu również zadeklarowało posiadanie wiedzy w kwestii systemu programowanego oddziaływania. Najmniejszą grupę osób udzielających pozytywnej odpowiedzi w niniejszej kwestii udzielali ankietowani osadzeni za przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji — jedynie 58% osób.

W tym miejscu należy zaznaczyć, iż powyższe wyniki nie znajdują odzwierciedlenia w posiadanej rzeczywistej wiedzy osadzonych na temat systemu programowanego oddziaływania. Dlatego też w dalszej części niniejszego opracowania przedstawione zostaną wyniki przeprowadzonego badania z wykorzystaniem informacji pochodzących z akt osadzonych, udostępnionych członkom Sekcji Kryminologii TBSP UJ przez pracowników Aresztu Śledczego w Krakowie Podgórzu. Skutkiem przeprowadzenia porównawczej analizy materiału zebranego na podstawie przeprowadzonego z osadzonymi wywiadu, jak również na podstawie akt ankietowanych, było otrzymanie rzeczywistego obrazu poziomu posiadanej wiedzy osadzonych o systemie programowanego oddziaływania i jego indywidualnego aspektu.

Zgodnie z art. 95 § 1 i 2 k.k.w. osadzonemu, mogącemu zgodnie z ustalonymi warunkami odbywać karę pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania, przedstawiany jest projekt programu oddziaływania, na który wyrażają zgodę (lub odmawiają jej) w związku ze współudziałem w jego opracowaniu oraz wykonaniu. W programie oddziaływania ustala się m.in. rodzaje zatrudnienia i nauczania skazanych, ich kontakty przede wszystkim z rodziną i innymi osobami bliskimi, wykorzystanie wolnego czasu, możliwości wywiązywania się z ciążących na nich obowiązków oraz

inne przedsięwzięcia niezbędne dla przygotowania skazanych do powrotu do społeczeństwa. W związku z powyższym, wszyscy badani osadzeni zostali poproszeni o wymienienie trzech obowiązków zapisanych w indywidualnym programie, do jakich zostali zobowiązani i na wykonywania jakich wyrazili zgodę. Uzyskane wyniki przedstawione zostały na niżej zamieszczonym wykresie.

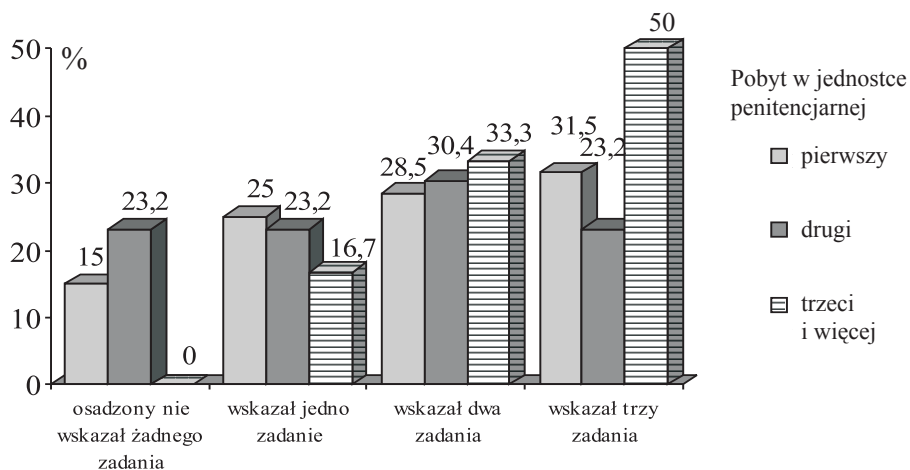


Wykres 11: Prośba o wskazanie trzech obowiązków, jakie zostały zapisane w programie dla osadzonego.

Na wykresie 9. można zauważyć, iż zgodnie z uzyskanymi wynikami przeprowadzonego badania, 66% osadzonych zadeklarowało posiadanie ogólnej wiedzy na temat systemu programowanego oddziaływania, w którym odbywają oni karę pozbawienia wolności. Jednak na prośbę o wskazanie trzech obowiązków zapisanych w programie indywidualnym dla osadzonych, tylko 29% z nich potrafiło wymienić prawidłowo wszystkie, 27% wymieniło dwa obowiązki, a prawie 23% — jeden. Niemal 13% osób nie potrafiło wskazać żadnego obowiązku, natomiast prawie 2% osadzonych wskazało obowiązki, ale żaden z nich nie odpowiadał temu, co zostało zapisane w aktach skazanego. Ze zsumowania dwóch ostatnich wartości wynika, iż ponad 14% osadzonych nie potrafi wykazać się posiadaną wiedzą na temat swoich obowiązków.

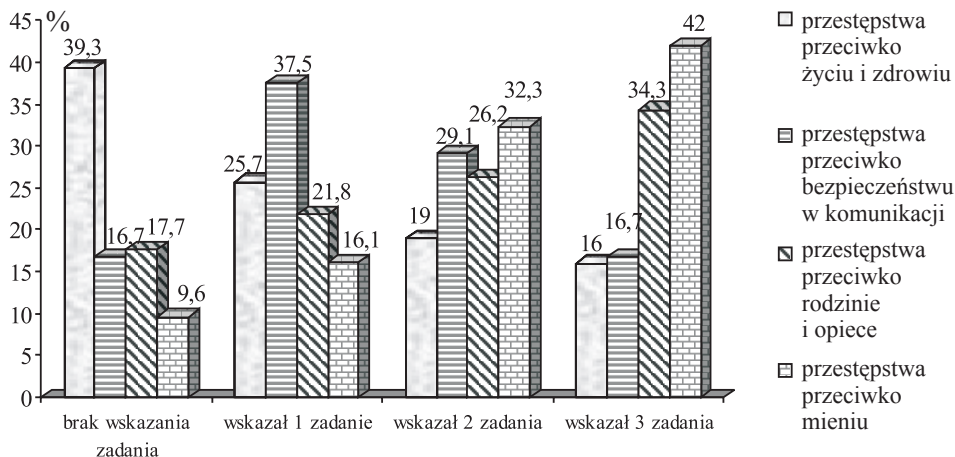
Porównując zaprezentowane wcześniej wyniki badań ze zmienną dotyczącą liczby pobyków osadzonego w jednostce penitencjarnej, należy zauważyć, iż osadzeni po raz trzeci lub więcej posiadają rzeczywistą wiedzę o systemie programowanego oddziaływania znacznie większą niż pozostali. Połowa z nich potrafi bowiem wskazać prawidłowo wszystkie trzy zadania

ze swojego programu. Nie zanotowano przypadku, aby osadzony po raz trzeci lub więcej nie wskazał żadnego poprawnego zadania. Zawsze chociaż jedno było poprawne. W tym miejscu należy jednak zauważyć, iż w nawiązaniu do wcześniejszego wykresu (wykres 10a) można stwierdzić, iż wiedza deklarowana wyżej wymienionych osadzonych nie pokrywa się z ich wiedzą rzeczywistą na temat systemu, w którym odbywają karę pozbawienia wolności. Osadzeni po raz trzeci lub więcej deklarowali bowiem stuprocentową wiedzę na temat niniejszego systemu, natomiast tylko połowa z nich była w stanie poprawie wymienić trzy swoje zadania i obowiązki zapisane w programie.



Wykres 11a: Porównanie wiedzy dotyczącej zadań i obowiązków z liczbą pobytów osadzonych w jednostce penitencjarnej.

Porównaniu uległa również wiedza badanych osadzonych na temat systemu programowanego oddziaływania z rodzajem popełnionego przestępstwa. Na podstawie wyników zaprezentowanych na wykresie 10b wskazano, iż prawie 80% osadzonych za popełnienie przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece oraz prawie 68% osadzonych za popełnienie przestępstwa przeciwko mieniu deklarowało posiadanie wiedzy na temat systemu programowanego oddziaływania. 2/3 ankietowanych, których pobyt w jednostce penitencjarnej związany jest z popełnieniem przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, także deklarowała posiadanie wiedzy na temat niniejszego systemu. Porównując te dane z relacją wskazania przez osadzonych trzech poprawnych zadań zapisanych w indywidualnym programie, należy zauważyć, iż jedynie 16% osadzonych za popełnienie przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu potrafiło



Wykres 11b: Wiedza osadzonych a rodzaj popełnionego przestępstwa.

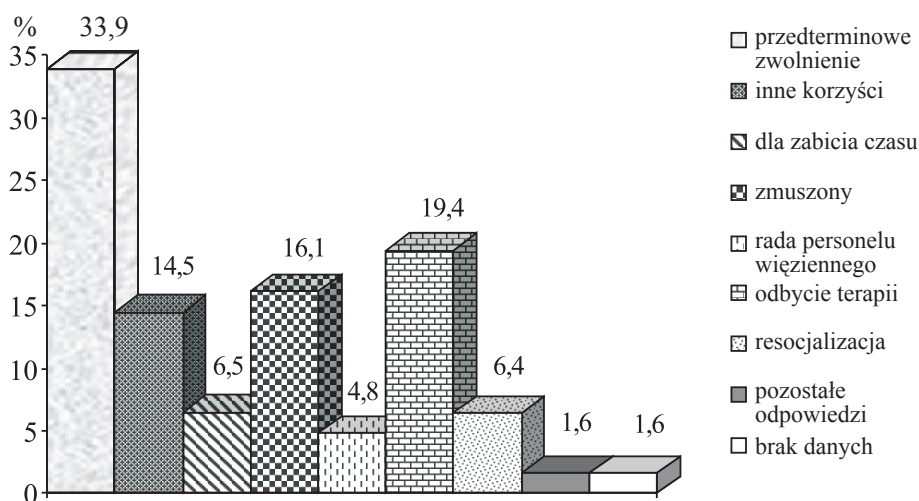
wymienić prawidłowo trzy zadania określone w indywidualnym programie, natomiast 40% z nich nie potrafiło wymienić żadnego zadania. W przypadku osadzonych za popełnienie przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece, co trzeci badany wymienił prawidłowo trzy zadania, mimo iż wcześniej najczęściej ankietowanych z tej grupy deklarowało posiadanie wiedzy na temat systemu programowanego oddziaływania. 42% osadzonych za popełnienie przestępstwa przeciwko mieniu wskazało prawidłowo trzy zadania i jedynie co dziesiąty badany z tej grupy nie był w stanie wymienić żadnego poprawnego obowiązku ze swojego programu.

Motywy wyboru systemu programowanego oddziaływania

Badani osadzeni zapytani zostali także o główne motywy, jakimi kierowali się przy wyrażaniu zgody na współpracę przy opracowaniu, jak i realizacji programu, określonego w art. 95 k.k.w. Każdy ankietowany miał możliwość wskazania więcej niż jednej odpowiedzi. Z uzyskanych informacji wynika, iż głównym motywem wyboru tego systemu okazała się szansa ubiegania się przez osadzonego o możliwość skorzystania z instytucji przedterminowego zwolnienia, 34% ankietowanych kierowała się bowiem przy wyrażaniu zgody na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania właśnie takim motywem. 19% osób badanych zadeklarowało, iż wybrała ten system dla możliwości odbycia terapii a 14% osób kierowała się możliwością skorzystania z innych korzyści systemu, tj. odbywania kary

w zakładzie typu półotwartego oraz większej dostępności korzystania z przepustek. W tym miejscu należy także zaznaczyć, iż 16% badanych osadzonych, odpowiadając na niniejsze pytanie stwierdziło, iż zostali do odbywania kary pozbawienia wolności w tym systemie zmuszeni, a wyrażanie ustawowej własnej woli przy opracowaniu, jak i realizacji indywidualnego programu określono fikcją.

Należy również zauważyć, iż zgodnie z uzyskanymi wynikami badań, w celu resocjalizacji system ten wybrało tylko 6% wszystkich ankietowanych. Powyższe wyniki ilustruje wykres 12.

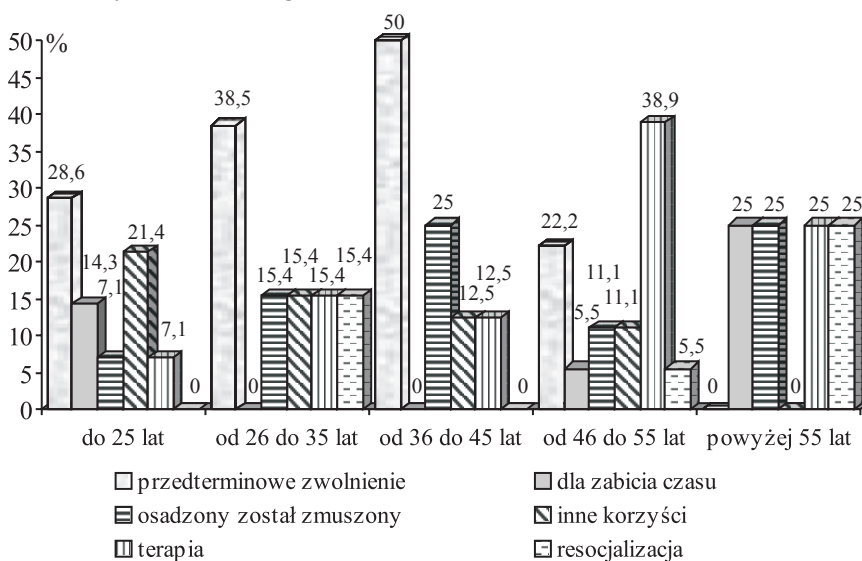


Wykres 12: Motywy, którymi kierowali się osadzeni podczas wyrażania zgody na odbywanie kary w systemie programowanego oddziaływania.

Porównując powyższe wyniki badań z wiekiem osadzonych zauważono, iż głównym motywem wyboru niniejszego systemu wśród wszystkich ankietowanych do 45. roku życia (tj. wśród ludzi do 25. roku życia, od 26. do 35. roku życia i od 36. do 45. roku życia) była możliwość skorzystania z instytucji przedterminowego zwolnienia, tyle że wśród osób od 36. do 45. roku życia procent ten był najwyższy — stanowił bowiem 50%. Okazało się również, iż w tej grupie (tj. do 45 lat) poziom „zmuszenia” do odbywania kary w systemie programowanego oddziaływania jest wprost proporcjonalny do wieku. Im człowiek jest starszy, tym bardziej czuje się zmuszany do odbywania kary pozbawienia wolności w tym systemie. Natomiast poziom „innych korzyści” systemu (jednostka typu półotwartego, przepustki) jest odwrotnie proporcjonalny do wieku, co oznacza, że im człowiek jest star-

szy tym mniej kieruje się „innymi korzyściami” przy wyborze niniejszego systemu.

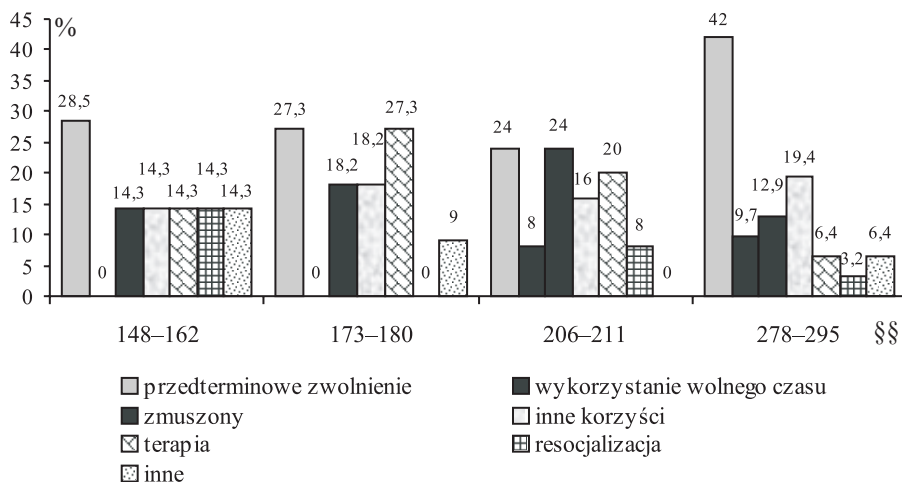
Zupełnie inne relacje kształtowały się wśród osadzonych powyżej 46. roku życia. Osadzeni w tym przedziale wiekowym w mniejszym stopniu kierowali się przy wyborze systemu programowanego oddziaływania możliwością ubiegania się o przedterminowe zwolnienie oraz innymi korzyściami systemu, a w znacznie większym stopniu możliwością odbycia terapii i uczęszczania na zajęcia grupy AA. Osadzeni w wieku powyżej 55 lat wybierali ten system również dla odbycia resocjalizacji. Należy zauważyć, że badani osadzeni do 25. roku życia oraz od 36. do 45. roku życia w ogóle nie wskazywali na to zagadnienie.



Wykres 12a: Porównanie motywu wyboru systemu z wiekiem osadzonych.

Kolejny wykres prezentuje dane obrazujące porównanie relacji występującej między istniejącym motywem przy dokonaniu wyboru systemu programowanego oddziaływania przez osadzonego a rodzajem popełnionego przez niego przestępstwa.

Zgodnie z uzyskanymi wynikami, wśród osadzonych skazanych za popełnienie przestępstw przeciwko mieniu, przy wyborze niniejszego systemu dominuje motyw możliwości skorzystania z warunków przedterminowego zwolnienia. Na tle pozostałych grup, osadzeni z tej grupy znacznie częściej wskazywali ten motyw, niż inne. Drugim z rzędu motywem jest liczenie na inne korzyści systemu (typ półotwarty, przepustki). Należy jednocześnie



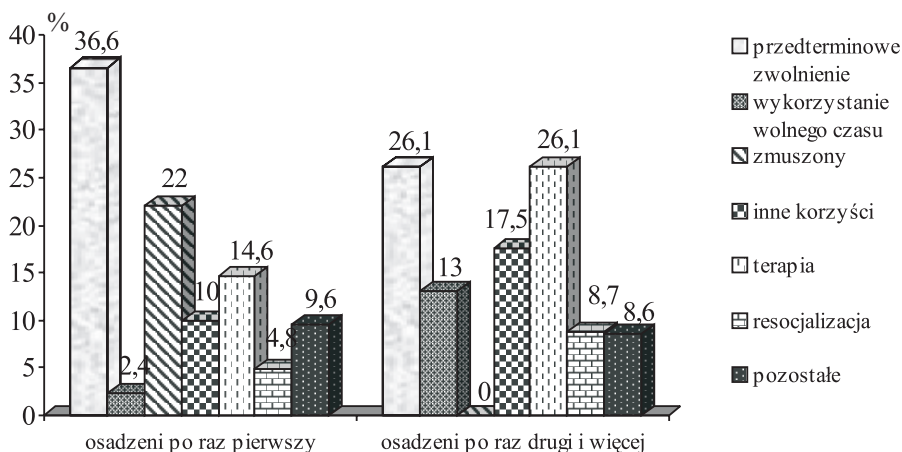
Wykres 12b: Porównanie motywu wyboru systemu z rodzajem popełnionego przestępstwa.

zauważyć, iż grupa osób skazanych za przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, równie często jak motyw przedterminowego zwolnienia, wskazywała na terapię. Osadzeni za popełnienie przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece, na tle pozostałych grup, wykazywali znacznie wyższy poziom „zmuszenia” do niniejszego systemu, bowiem co czwarty ankietowany z niniejszej grupy zadeklarował taki właśnie motyw.

Zestawiając ze sobą wyniki dotyczące liczby pobytów osadzonych w jednostkach penitencjarnych z motywem przy dokonaniu wyboru systemu programowanego oddziaływania, należy stwierdzić, iż co trzecia osoba osadzona po raz pierwszy wskazywała na wybór systemu ze względu na możliwość skorzystania z instytucji przedterminowego zwolnienia. 22% osadzonych po raz pierwszy stwierdziło, iż zostało do niniejszego systemu zmuszonych.

Przy analizie wyników uzyskanych na podstawie wypowiedzi ankietowanych osadzonych po raz drugi i więcej stwierdzono, iż co czwarty osadzony z tej grupy, przy wyborze systemu programowanego oddziaływania kierował się motywem skorzystania z instytucji przedterminowego zwolnienia, a równocześnie co czwarta osoba wskazywała na możliwość odbycia terapii oraz uczestniczenia w spotkaniach grupy AA w niniejszym systemie.

Również więcej osadzonych po raz wtóry zdecydowało się na odbywanie kary w tym systemie ze względu na występujące „inne korzyści” (typ zakładu półotwartego, możliwość korzystania z przepustek) oraz ze względu na chęć wykorzystania wolnego czasu.



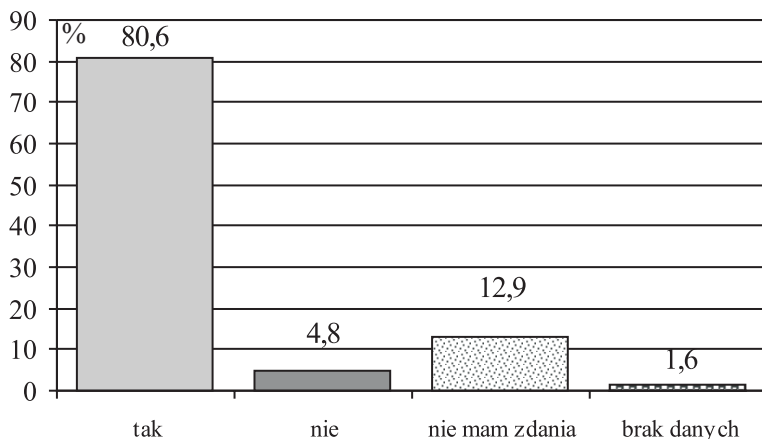
Wykres 12c: Porównanie motywu wyboru aliczby pobytów osadzonego w zakładach karnych lub aresztach śledczych.

Ocena systemu programowanego oddziaływania w opiniach osadzonych

Badanym osadzonym zostało zadane pytanie: czy według nich system programowanego oddziaływania należy prowadzić dalej w jednostkach penitencjarnych? Przeważająca większość ankietowanych na tak postawione pytanie odpowiedziała twierdząco. Jedynie 5% osób sprzeciwiło się dalszemu prowadzeniu niniejszego systemu w jednostkach penitencjarnych, a 13% osadzonych nie potrafiło udzielić na to pytanie jednoznacznej odpowiedzi. Przeważnie osoby te wskazywały, iż idea systemu nie jest zła, lecz jego wykonanie nasuwa wątpliwości co do dalszego jego istnienia.

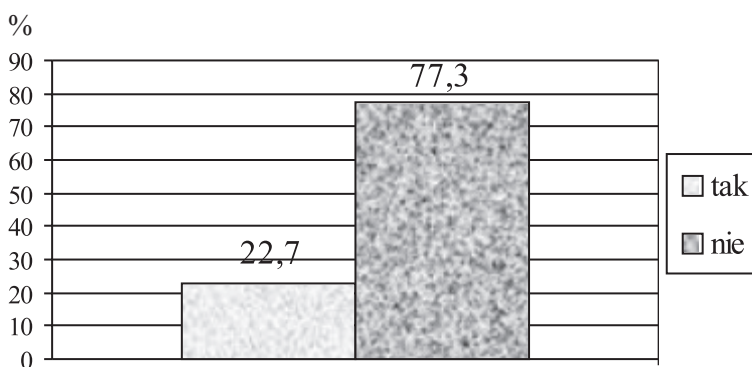
Z informacji uzyskanych podczas badania wynika, iż spośród wszystkich badanych osadzonych po raz wtóry, jedynie 22,7% ankietowanych z tej grupy odbywało wcześniej karę pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania. Reszta osadzonych recydywistów ma styczność z wyżej wymienionym systemem dopiero podczas obecnego odbywania kary.

Badanie miało również na celu uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy istnieje taka grupa zadań i obowiązków, które mają zastosowanie do większości osadzonych, oraz jakie zadania i obowiązki są zapisywane najczęściej w indywidualnych programach osadzonych. Na podstawie akt osadzonych oraz wypowiedzi udzielanych podczas wywiadu stwierdzono, iż istnieje pewien schemat zadań i obowiązków, które kierowane są wobec większości



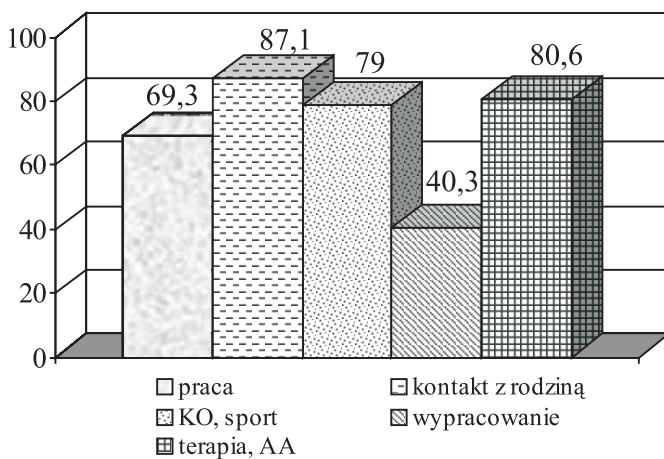
Wykres 13: Ocena systemu programowanego oddziaływania według osadzonych.

osadzonych. Przeważająca większość osadzonych miała zapisany w programie obowiązek kontaktu z rodziną, oraz uczęszczanie na zajęcia grupy AA lub podjęcie terapii odwykowej. Prawie 80% wszystkich badanych osadzonych zobowiązano do uczęszczania na zajęcia kulturalno-oświatowe lub sportowe. Prawie 70% osób ankietowanych zostało zobowiązanych do wykonywania pracy (praca w tym znaczeniu — odpłatna lub nieodpłatna, jak również praca na rzecz jednostki penitencjarnej). 40% wszystkich osadzonych zobowiązanych zostało do napisania wypracowania na ustalony z wychowawcą temat (np. „Co skłoniło mnie do popełnienia przestępstwa?”, „Kradzież. Czy opłacało się?”).



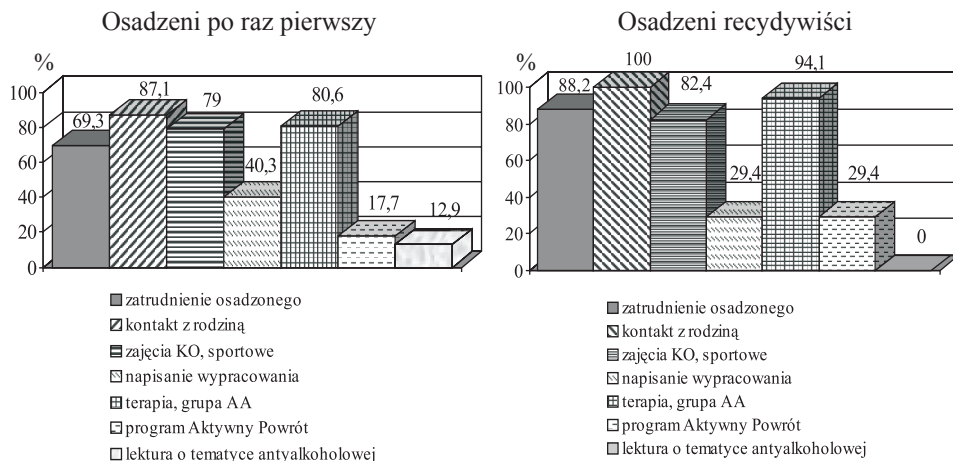
Wykres 14: Procent osadzonych recydywistów, którzy odbywali karę w systemie programowanego oddziaływania.

Po przeanalizowaniu wszystkich akt badanych osadzonych, a następnie podliczeniu procentowym wszystkich zadań i obowiązków, do wykonania których zobowiązani zostali poszczególni osadzeni, zauważono, iż jedynie co czwarty osadzony zobowiązany został do przeproszenia pokrzywdzonego lub pokrzywdzonych wskutek popełnionego przestępstwa, natomiast co dziesiąty — do uregulowania zobowiązań nałożonych na osadzonego w wyroku na podstawie art. 46 k.k. Jedynie 3% ankietowanych zobowiązanych zostało do uczestniczenia w zajęciach edukacyjnych lub do podjęcia kursu zawodowego.



Wykres 15: Zadania i obowiązki osadzonego najczęściej zapisywane w programie.

Porównując otrzymane wyżej wyniki wśród osadzonych po raz pierwszy oraz osadzonych recydywistów, stwierdzono pewne różnice. Rozłożenie układu procentowego poszczególnych zadań dla jednej i drugiej grupy mniej więcej jest podobne. Jednak należy zauważyć, że więcej osadzonych po raz kolejny obowiązanych jest do wykonywania pracy, do utrzymywania kontaktu z rodziną, uczestniczenia w zajęciach kulturalno-oświatowych i sportowych, uczestniczenia w programie Aktywny Powrót oraz do odbycia terapii i uczęszczania na spotkania grupy AA. Natomiast mniejsza grupa osadzonych recydywistów, niż osadzonych po raz pierwszy zobowiązana została do pisania wypracowań na zadany temat. Pośród recydywistów nie znalazła się taka osoba, która jako zadanie miała wpisane w programie „zapoznanie się z lekturą o tematyce antyalkoholowej”. Natomiast u osób osadzonych po raz pierwszy, do zadania tego zobowiązanych zostało 13% wszystkich osadzonych z tej grupy.



Wykres 16: Porównanie zadań i obowiązków wśród osadzonych po raz pierwszy oraz recydywistów penitencjarnych.

Według 55% badanych, w programie nie ma zapisanych trudnych zadań do wykonania. Jednak gdy wyrażane były przeciwnie opinie, to najczęściej wskazywano na następujące zadania i obowiązki:

- odbycie terapii i uczęszczanie na spotkania — osadzeni argumentowali, iż uświadomienie sobie problemu alkoholowego było i jest dla nich trudne;
- udział w programie DUET — osadzeni uważali, że praca z osobami niepełnosprawnymi jest trudna;
- kontakt z rodziną — osadzeni, zwłaszcza za przestępstwa przeciwko rodzinie, wskazywali, że to zadanie przychodzi im z trudnością. Ciężko jest im się przyznać, zwłaszcza przed żoną, do popełnionych błędów i prosić o wybaczenie. Również w przypadku przestępstwa uchylania się od alimentów kontakt z rodziną stanowi dla osadzonych pewną trudność, gdyż z wielu powodów po prostu nie chcą widywać się ze swoimi bliskimi. Jedna osoba stwierdziła, iż jej kontakt z rodziną jest niezwykle trudny, gdyż wszyscy członkowie rodziny „siedzą w więzieniu”. To też może być argumentem przemawiającym za tym, że system programowanego oddziaływania nie zawsze dopasowany jest indywidualnie do osoby i należy wnieść pewne poprawki i zmiany.

Badani osadzeni mieli możliwość wypowiedzenia swojego stanowiska również w kwestii przydatności proponowanych zadań w systemie programowanego oddziaływania. Jako zadania przydatne wskazywali na: możliwość odbycia terapii i uczęszczania na spotkania grupy AA, kontakt z rodziną

i możliwość pogłębiania w ten sposób więzi rodzinnych, czytanie książek oraz możliwość pracy. Jako zadania nieprzydatne wskazywali: pisanie streszczeń z przeczytanych książek, uczestniczenie w programie Aktywny Powrót (zwłaszcza osoby starsze wskazywały na to zadanie), oraz uczestniczenie w grupie AA (osadzeni twierdzili, iż cały czas mowa jest o tym samym i jest to po prostu mało interesujące).

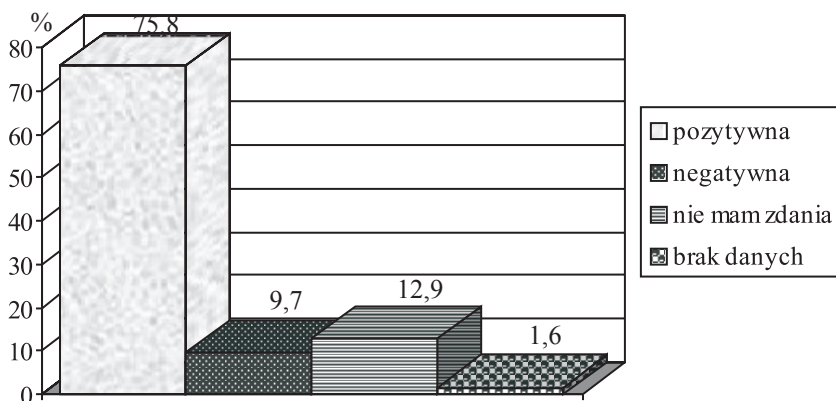
Ankietowani poproszeni zostali również o zaproponowanie zmian w systemie programowanego oddziaływania. Pytanie postawione badanym brzmiało: „Jeśli Pan byłby wychowawcą, to zadania o jakim charakterze wprowadzałby Pan do programu?”. Wielu osadzonych nie chciało udzielić odpowiedzi na powyższe pytanie, uzasadniając to tym, iż nie potrafi wyobrazić sobie siebie jako wychowawcy. Jednak osoby, które zdecydowały się na wyrażenie swojego zdania, najczęściej wskazywały na zwiększenie w programie indywidualnym dla osadzonego: pracy na rzecz jednostki, a potem na wolności, zadań o charakterze edukacyjnym, zadań o charakterze sportowym, wprowadzanie rywalizacji międzyzakładowych. Wskazywano na układanie programów z naciskiem na indywidualizację zadań i obowiązków w stosunku do konkretnego osadzonego, tj. dostosowanie ich do osobowości i dotychczasowych umiejętności osadzonego. Postulowano również wprowadzenie więcej praktycznych zadań, działania przeciwko agresji, stopniowego zwiększania wolności (dla sprawdzenia siebie poza zakładem). Osadzeni wprowadziliby także zadania związane z uczestniczeniem w grupach modlitewnych oraz w kółkach zainteresowań. Pragnęliby częstszego niż obecnie odbywania rozmów o charakterze terapeutycznym i resocjalizacyjnym oraz więcej spotkań grupy AA, jak również znacznie więcej kontaktów z ludźmi z zewnątrz. Niektórzy osadzeni wskazywali również na zwiększenie zadań o charakterze kulturalno-oświatowym.

Większość osadzonych stwierdziła jednak, iż jednym z najważniejszych postulatów, jaki należałoby wprowadzić do systemu programowanego oddziaływania, to styczność z programem do samego końca pobytu w jednostce.

Na pytanie: „Czy osadzony poleciłby innym osadzonym udział w systemie programowanego oddziaływania?”, 76% ankietowanych udzieliło twierdzącej odpowiedzi, natomiast 13% badanych — negatywnej.

W związku z powyższym, przeanalizowane zostały powody, dla których 13% osadzonych nie poleciłaby innym odbywania kary w systemie programowanego oddziaływania. Najczęściej wskazywane powody to:

— brak indywidualnego podejścia do osadzonego — osadzeni uważają, że układany dla nich program jest schematem, narzucanym wszystkim osadzonym.



Wykres 17: Ocena systemu programowanego oddziaływania wg osadzonych.

Twierdzą, iż w systemie tym nie rozpatruje się indywidualnie każdego człowieka (jego osobowości, umiejętności czy ich braku), ale narzuca się z góry ustalone zadania i obowiązki (takie same dla wszystkich);

— osadzeni uważają, iż decyzję o wyborze systemu programowanego oddziaływania należy uzależnić od panujących warunków więziennych (zarzucają, iż w niektórych jednostkach nie ma warunków do wywiązywania się z niektórych obowiązków, dlatego według nich system nie może być skuteczny);

— osadzeni uważają, iż niektóre zadania pozbawione są sensowności (np. pisanie wypracowań, gdyż zawsze znajdzie się w celi ktoś, kto napisze za nich);

— osadzeni twierdzą również, iż resocjalizacja w obecnym kształcie nic nie oznacza, jest to po prostu puste słowo;

— wskazują, iż system ten mija się z celem, gdyż większość osadzonych, decydując się na ten system myśli o przedterminowym zwolnieniu, a nie o resocjalizacji;

— uważają również, że system nie pomaga, gdyż nie ma na tyle silnej skuteczności, by efekt zmiany człowieka był trwały.

Podsumowanie

System programowanego oddziaływania znajduje szerokie zastosowanie przy odbywaniu kary pozbawienia wolności w dzisiejszym polskim prawie karnym. Wydaje się jednak, iż w obecnym kształcie legislacyjnym, system

ten nie spełnia takich funkcji, do jakich został pierwotnie stworzony. Należałoby zatem zmodyfikować nie tyle założenia, ale realizację tych założeń, poprzez dostosowanie ich do osoby osadzonego, a zatem wyjście poza ustalony z góry schemat, na rzecz indywidualnego traktowania człowieka. W konsekwencji, trzeba podjąć próbę oceny skuteczności niniejszego systemu. Z racji tego, iż opracowanie to stanowi tylko przedstawienie wyników badań nad realizacją systemu programowanego oddziaływania, dyskusję na ten temat pozostawiamy na dalsze spotkania i kolejne konferencje o charakterze penitencjarnym.

Badanie w Areszcie Śledczym w Krakowie Podgórzu przeprowadzone zostało przez studentów należących do Sekcji Kryminologii TBSP UJ w składzie: Sebastian Berezowski, Paweł Czarniak, Ewelina Drypa, Krzysztof Grabowski, Karolina Gröger, Przemysław Jakubek, Jan Jodłowski, Michał Maśka, Alicja Papierz oraz Anna Trzop.